

www.ketab.ir

و جایگاه آن در فقه

مهدی درگاه سی

سرشناسه: درگاهی، مهدی، ۱۳۶۰ -
عنوان و نام پدیدآور: مسجدالحرام و جایگاه آن در فقه / نویسنده: مهدی درگاهی
مشخصات نشر: تهران: مشعر، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری: ۳۲۸ ص.
شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۴۰-۶۴۵-۳
وضعیت فهرست‌نویسی: فیا
یادداشت: کتابخانه: ح. [۲۱۵] - ۲۲۸: همچنین به صورت زیرنویس
موضوع: مسجدالحرام (مکه)

موضوع: حج

موضوع: Hajj*

جمع‌بندی کنگره: ۱۳۹۵ م ۵ / ۴۵ / ۸ / ۱۸۸ BP

رده بندی: ۲۹۷ / ۲۵۷ / ۲۵۷

شماره کتابشناسی ملی: ۴۲۳۰۰۶۲

مسجدالحرام و جایگاه آن در فقه

تألیف:	مهدی درگاهی
تدوین:	پژوهش‌ده حج و زیارت
ناشر:	مؤسسه فرهنگی-تربیتی مشعر
چاپ و صحافی:	تایپ و چاپ مشعر
نوبت چاپ:	اول - تابستان ۱۳۹۵
شمارگان:	۳۰۰۰ نسخه
بها:	۸۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۴۰-۶۴۵-۳ / ISBN: 978-964-540-645-3

مراکز بختن و فروشگاه‌های مشعر:

تهران: تلفن: ۰۲۱-۶۴۵۱۲۰۰۳ / قم: تلفن: ۰۲۵-۳۷۸۳۸۴۰۰

فهرست

۹	د چه
۱۱	مقدمه

جند اول: مفاهیم و کلیات

۱۹	فصل اول: مفاهیم
۱۹	مسجد الحرام
۲۱	حرم
۲۳	فقه
۲۷	فصل دوم: کلیات
۲۷	موقعیت جغرافیایی مسجد الحرام
۲۸	پیشینه تاریخی و محدوده مسجد الحرام

بخش دوم: احکام اختصاصی مسجد الحرام

۳۹	فصل اول: غسل ورود به مسجد الحرام
۳۹	گفتار اول: اقوال فقها
۴۱	گفتار دوم: ارزیابی اقوال و ادله
۴۵	جمع بندی و ارزیابی ادله
۴۷	فصل دوم: ورود به مسجد الحرام از باب بنی شیبه

گفتار اول: موقعیت جغرافیایی و پیشینه تاریخی باب بنی شیبه ۴۷

گفتار دوم: اقوال فقها ۵۰

گفتار سوم: ارزیابی اقوال ۵۴

فصل سوم: احرام حج از مسجدالحرام ۶۱

گفتار اول: اقوال و نظرات فقها ۶۳

گفتار دوم: ارزیابی اقوال و نظرات ۶۶

فصل چهارم: نماز در مسجدالحرام ۷۷

گفتار اول: فضیلت نماز در مسجدالحرام ۷۷

گفتار دوم: نماز استداره‌ای در مسجدالحرام ۸۲

ارزیابی در استداره‌ای ۸۳

اقوال فقها در صحت و بطلان نماز استداره‌ای ۸۶

ارزیابی اقوال ادله ۸۸

فصل پنجم: تنجیس مسجد الحرام ۹۷

گفتار اول: نقل فتاوی امامان مجازات تنجیس مسجدالحرام ۹۸

گفتار دوم: ارزیابی روایات ۹۹

بخش سوم: احکام منتهی به مسجدالحرام

فصل اول: نماز مسافر در مسجدالحرام ۱۰۷

مقدمه ۱۰۷

گفتار اول: حکم تخییر مسافر در مسجدالحرام ۱۰۸

گفتار دوم: واکاوی نقش مسجدالحرام در حکم تخییر ۱۱۸

دسته‌بندی روایات باب ۱۱۸

جمع‌بندی و حل اختلاف روایات ۱۱۹

جمع عرفی در کلام قائلان به شهر ۱۱۹

جمع عرفی از منظر قائلان به مسجد ۱۲۵

فرض تعارض روایات ۱۳۵

۱۳۶	اصل اولی در مسئله
۱۴۱	فصل دوم: معذوران در مسجدالحرام
۱۴۱	گفتار اول: ورود و عبور جنب و حائض به مسجدالحرام
۱۴۲	مبحث اول: اقوال فقها
۱۴۶	مبحث دوم: ارزیابی ادله
۱۵۲	گفتار دوم: ورود و عبور مستحاضه
۱۵۳	مبحث اول: اقوال و نظرات فقها
۱۵۸	مبحث دوم: ارزیابی ادله و جمع‌بندی
۱۶۳	فصل سوم: خارج کردن خاک و امثال آن از مسجدالحرام
۱۶۳	مقدمه
۱۶۵	گفتار اول: اقوال امامان در مسئله
۱۶۷	گفتار دوم: ارزیابی روایات مسئله

بخش چهارم: مسجدالکرام و طواف و نماز طواف

۱۷۷	فصل اول: نقش مسجدالحرام در طواف
۱۷۸	گفتار اول: واکاوی محدوده عرضی طواف نسبت به مقام
۱۸۳	جمع‌بندی ادله
۱۸۳	مرحله اول: جمع عرفی
۱۸۳	وجه اول: حمل ظاهر بر نص
۱۸۴	وجه دوم: حمل صحیح حلبی بر حال ضرورت
۱۸۴	وجه سوم: حمل مضمرة بر فرد افضل
۱۸۵	وجه چهارم: حمل مضمرة بر نفی کمال
۱۸۶	مرحله دوم: تعادل و تراجم
۱۸۶	موافقت با کتاب
۱۸۷	مخالفت عامه
۱۸۸	شهرت

- ۱۸۹.....مرحله سوم: رجوع به اصول
- ۱۸۹.....اصل لفظی و اصطلاحات فوقانی
- ۱۹۰.....اصل عملی
- ۱۹۱.....اصل برائت
- ۱۹۱.....اصل احتیاط
- ۱۹۲.....گفتار دوم: طواف بیرون از مسجدالحرام
- ۱۹۷.....فصل دوم: نقش مسجدالحرام در نماز طواف
- ۱۹۸.....گزار اول: نقش مسجدالحرام در ادای نماز طواف مستحبی
- ۲۰۲.....گفتار دوم: نقش مسجدالحرام در ادای نماز طواف واجب
- ۲۱۱.....نیزه گیری و تنبندی نهایی
- ۲۱۵.....کتابنامه

دیباچه

مسجدالحرام می‌توان مهم‌ترین و با فضیلت‌ترین مسجد در اسلام، که رابطه تنگاتنگی با اعداء آل‌حق و عمره دارد، دارای احکام خاصی است؛ واجبات و مستحباتی که می‌بایست مورد توجه زائران و حجاج قرار گرفته و محرماتی که باید از آن پرهیز شود.

افزون بر این، توسعه‌هایی که در این مسجد مقدس انجام می‌گیرد نیازمند بررسی دقیق فقهی است. از اینرو گروهی که در فوق پژوهشکده حج و زیارت، که موضوعات جدید و کاربردی را در عرصه فقه اربع مورد توجه قرار می‌دهد، با توجه به مقام و جایگاه مسجدالحرام در فقه امامیه و احکام مختص و غیرمختص به آن، تحقیق در موضوع مسجدالحرام و جایگاه آن در فقه را به جناب حجت الاسلام والمسلمین «مهدی درگاهی» سپرد.

ایشان نیز در این نوشتار، پس از تبیین تاریخی محدوده مسجدالحرام، احکام آن را در سه بخش احکام اختصاصی مسجدالحرام، احکام غیر اختصاصی مسجدالحرام و نقش مسجدالحرام در طواف و نماز طواف با ذکر اقوال و ادله فقها مورد بررسی، ارزیابی و جمع‌بندی قرار داده است.

ضمن آرزوی توفیقات روزافزون برای نویسنده محترم در سایه عنایات

حضرت ولی عصر (عج) این پژوهش به تمامی پژوهشگران عرصه فقه الحج
تقدیم می‌گردد.

انه ولی التوفیق

گروه فقه و حقوق

پژوهشکده حج و زیارت

www.ketab.ir

مقدمه

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على أشرف الأنبياء والمرسلين، حبيب
إله العالمين، الذي سمي في السماء بأحمد وفي الأرضين بأبي القاسم المصطفى
محمد بن عبد الله الطاهرين المعصومين سيما بقبلة الله الأعظم وأرواحنا
له الفداء.

مسجد الحرام، در میانه «وادی ابرهیم» در راهی میان کوه‌ها، واقع شده
است و روی زمین، سرزمینی شریف‌تر و گرامی‌تر از آن وجود ندارد.
از جمله برکات معنوی انقلاب اسلامی، آسان‌سازی زیارت، ارائه خدمات به
زائران، اطلاع‌رسانی و تبیین تاریخ و معارف اماکن زیارتی به ویژه مکه و
مدینه است. بی‌تردید یکی از اماکن مهم زیارتی، مسجد الحرام است که احکام
فقهی آن نیز، ذهن محققان و فرهیختگان حوزوی و دانشگاهی را به خود
مشغول ساخته است.

گفتنی است از مسجد الحرام در فقه اسلامی از جهات گوناگونی بحث
می‌شود؛ به طوری که می‌توان با بررسی آنها، جایگاه مسجد الحرام را در فقه
اسلامی ترسیم کرد.

احکام مطرح شده در فقه اسلامی برای مسجد الحرام دو دسته‌اند:

برخی خاص و ویژه‌اند؛ به طوری که هیچ‌یک از اماکن دیگر، آن حکم را ندارند و برخی، مشترک بین «مسجد الحرام» و «مسجد النبی ﷺ» و مسجد کوفه، و بین «مسجد الحرام» و «حرم النبی» است.

از آنجا که احکام مشترک بین حرم و مسجد الحرام، اولاً و بالذات به حرم النبی مربوط می‌شود و ثانیاً و بالعرض و از باب جزئیت مسجد الحرام در حرم النبی، به مسجد الحرام ربط پیدا می‌کند، از حیثه بحث در این کتاب خارج است؛ به عبارت دیگر، احکامی همچون «وجوب احرام»، «عدم قصاص یا حد مجرمان»، «انحطاط قطعه»، «ورود غیر مسلمان»، «ممنوعیت جنگ و خونریزی» و «ممنوعیت صدقه و کتاب گناه» از احکام خاص حرم النبی است و اگر در مسجد الحرام نیز جریان آرد به علت آن است که مسجد الحرام جزئی از حرم است.

از طرف دیگر، احکامی مثل «حکم غسل و ورود به مسجد الحرام»، «حکم ورود به مسجد الحرام از بیابان شبیه»، «حکم نماز استداره‌ای در مسجد الحرام»، «حکم تنجیس مسجد الحرام»، «حکم خارج کردن سنگریزه و خاک و... از کعبه معظمه و مسجد الحرام»، «فضیلت سجده عرض نماز در مسجد الحرام»، «اقامه نماز جماعت استداره‌ای در مسجد الحرام»، «حکم احرام حج از مسجد الحرام» و «حکم توسعه مسجد الحرام و بناء طولی و عرضی آن» از جمله احکام مختص مسجد الحرام است که در این تحقیق، به تفصیل بررسی می‌شود و در خلال آن به مسائل مستحدثه نیز اشاره می‌شود.

به عبارت بهتر، از آنجا که امروزه توسعه مسجد الحرام در سویه‌های دولتی سعودی قرار دارد، از جمله مباحث مطرح، آن است که آیا توسعه مسجد الحرام و هدم برخی آثار آن، مانند باب بنی‌شبه، تأثیری بر احکام خواهد داشت؟ آیا بر فرض اثبات استحباب ورود از باب بنی‌شبه، امروزه این حکم چگونه امتثال می‌شود؟! اصولاً توسعه مسجد، چه نقشی در محدوده عرضی مطاف دارد؟ یعنی بر فرضی که طواف در خارج محدوده مقام و کعبه صحیح باشد، آیا لازم است

این طواف در مسجدالحرام صورت گیرد و مسجد بودن مقادیر توسعه یافته در صحت طواف نقش دارد یا صدق طواف در صحت آن کافی است؛ هرچند در مسجد نباشد؟

درباره نماز طواف نیز مباحثی مطرح می‌شود: برای مثال آیا باید نماز طواف حتماً در مسجد خوانده شود؟ اگر مقام ابراهیم جابه‌جا شود و به بیرون مسجد برده شود، آیا نماز طواف، خارج مسجد نیز صحیح است؟

اما احکامی که مشترک بین مسجدالحرام و مسجدالنبی است، هرچند این احکام مختص به مسجدالحرام نیست و در مسجدالنبی نیز جریان دارد. ولی به خود مسجدالحرام مربوط می‌شود و از احکام مسجدالحرام محسوب می‌شود: هم‌نون، سوازه قصر و اتمام برای مسافره و «عدم جواز عبور معذوران». بنابراین در این حقیق، احکام مختص و غیر مختصی که مستقیماً به خود مسجدالحرام مرتبط است و مسجدالحرام در آن احکام موضوعیت دارد، بررسی و تبیین می‌شود که مسجد در مقادیر توسعه یافته، چه نقشی بر حکم عبور معذوران از آن دارد؟ آیا عبور معذوران، مختص به محدوده قدیم مسجدالحرام است؟ یا بر عنوان مسجدیت بار می‌شود و بر تمام مقادیر توسعه یافته، حکم صادق است؟

هرچند در مناسک حج و رسانه‌های عملیه، به برخی از احکام مختص و غیرمختص مسجدالحرام اشاره شده است. ولی جای پاسخ تفصیلی این احکام، با توجه به مبانی، مدارک و اقوال، به ویژه برای روحانیان و زائران نیست، خالی است.

مسجدالحرام برای برخی احکام فقهی، موضوعیت دارد و آراء و احتمالات گوناگونی درباره آن در کلمات فقها مطرح است. از این رو شایسته است به دقت، تمام اقوال و ادله فقها درباره احکام مختص و غیرمختص مسجدالحرام بررسی شود تا با نگاهی تفصیلی، نقش و جایگاه مسجدالحرام در مباحث فقهی

برای فرزندانگانی حوزوی روشن شود.

هرچند بیشتر فقهای پس از مرحوم کلینی در کتب فقهی خود، در ضمن کتاب الطهاره، کتاب الصلاه و کتاب الحج، به جایگاه و تأثیر مسجد الحرام در احکام فقهی اشاره کرده‌اند، اما تا به امروز به طور مبسوط و در ضمن یک کتاب مستقل، نقش مسجد الحرام در فقه و مسائل آن بررسی نشده است و اصولاً به مسائل مستحدثه که ناشی از توسعه صحن مسجد الحرام است، کمتر توجه شده است.

در این تحقیق، مسائل گوناگون فقهی از ابواب مختلف فقه آل محمد (ع) در آیه و سجده احرام استخراج و با اشاره به مسائل روز، حکم آن تبیین می‌شود و به صورت کتابی علمی - پژوهشی، در اختیار فرهیختگان و روحانیان قرار می‌گیرد.

گفتنی است این کتاب در چهار بخش تنظیم شده است: در بخش اول، مفاهیم و کلیات، در بخش دوم، احکام مختص مسجد الحرام، در بخش سوم، احکام غیر مختص و در بخش چهارم، نقش مسجد الحرام در طواف و نماز طواف بیان شده است.

در این کتاب، ابتدا در هر مسئله به اقوال فقهای اساتید گذشته و سپس با ذکر ادله و احادیث، به ارزیابی آن پرداخته شده است.

شایسته است از همکاران خود در پژوهشکده حج و زیارت، به ویژه اعضای گروه فقه و حقوق و دوست گران قدر، حجت الاسلام رضا عندلیب که نظارت بر مراحل نشر این اثر را بر عهده داشتند، تشکر و قدردانی کنم. همچنین این نوشتار را به ارواح تابناک تمامی فقهای شیعه، به ویژه فقهای شهیدی که با مرگب خون سرخشان، آخرین سطر کتاب‌های فقهی خود را نگاشتند، تقدیم می‌کنم.

امید است که این اثر، مورد رضایت حضرت بقیة الله الاعظم قرار گیرد و

دانش پژوهان عرصه فقه الحج نیز از آن بهره‌مند شوند.

والسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته

پانزدهم ربیع الثانی سال ۱۴۳۶ قمری

مصادف با پانزدهم بهمن ماه ۱۳۹۳

مهدی درگاهی

